

POPULORUM PROGRESSIO (letterlijk *Over de ontwikkeling van de volkeren*) werd destijds hoogst enthousiast ontvangen door vele gelovigen. Het pauselijke document ontstond dan ook in de nasleep van het Tweede Vaticaans Concilie en getuigde van de opening van de Kerk voor de vraagstukken van de wereld. Een eerste versie was het werk van de Franse dominicaan Louis Lebreton, pionier in de derde wereldbeweging en een van de experts tijdens het concilie.

Mede als gevolg van dit – toen als profetisch bestempelde – document wijzigden katholieke hulpacties snel hun doelstellingen. In plaats van louter de honger te bestrijden, kwam ontwikkeling voorop te staan. De sociale problematiek werd opengetrokken naar het wereldvlak. Engagement voor de landen in het Zuiden verwierf een bijzondere plaats in het kerkelijke leven, niet in het minst dankzij de vastenacties van Broederlijk Delen.

Volgens de Brusselse dominicaan Ignace Berten, kenner van de kerkelijke sociale leer, is *Populorum progressio* de meest 'politieke' van alle sociale encyclieken. „Ontwikkeling is de nieuwe naam voor 'vrede'”, zo besloot de paus zijn schrijven. Het pauselijke document uitte ook zonder schroom kritiek op het economisch liberalisme. Privébezit is geen absolute waarde, zo betoogde de heilige vader. Tegelijk nam hij afstand van de revolutie en liet het begrip 'socialisme' onvermeld.”

Overstijgen

De encycliek was echter ook een uitdrukkelijk spiritueel document. De paus nodigde alle mensen van goede wil uit om te komen tot een 'integraal humanisme', een begrip dat hij leende van het personalisme van de Franse filosoof Jacques Maritain. „Er is geen echt humanisme, tenzij een humanisme dat zich richt op God, in de erkenning van een roeping, die het echte ideaal van menselijk leven geeft”, aldus Paulus VI. „De mens is dus niet de hoogste norm van zichzelf. Hij kan zichzelf slechts verwezenlijken door zichzelf te overstijgen.” Solidariteit is dan ook nodig om tot sociale rechtvaardigheid te komen.

Een van de bronnen van *Populorum progressio* waren de ervaringen van missionarissen. Zij deden immers niet enkel aan geloofsverkondiging, ze werkten terzelfder tijd aan de economische redzaamheid van mensen. Ook een rol speelde de inzet van sociaal bewogen katholieken die na 1950 de problematiek van het Zuiden hadden ontdekt. Paulus VI was ook de eerste paus die buiten Europa reisde. Door dit alles bewogen, richtte hij begin 1967 de pauselijke raad *Justitia et Pax* op, waarvan vakbondsman August Vanisten-dael een van de eerste leden was.

De encycliek ontstond in de gouden jaren 1960 en de context waarin wij leven is inmiddels wezenlijk veranderd. Ignace Berten: „De zogeheten derde wereld bestaat niet meer. Als gevolg van het verdwijnen van het communisme

De buitenlandse reizen van Paulus VI vormden de directe inspiratie voor zijn sociale encycliek. © Corbis

Veertig jaar encycliek 'Populorum progressio'

Op 26 maart 1967 publiceerde Paulus VI zijn encycliek *Populorum progressio*, een mijlpaal in de sociale leer van de Kerk. De problematiek van de ontwikkelingslanden en de internationale solidariteit groeiden in de kerkgemeenschap uit tot belangrijke thema's. Ontwikkeling was volgens de paus gewoon een ander woord voor vrede.

Erik De Smet

Gedateerd, maar toch actueel

overheerst vandaag wereldwijd één economisch systeem. De markt is mondiaal geworden, maar dan wel met uitdrukkelijke regionale verschillen. Zo ontstond een bikkelharde concurrentie tussen de landen in het Zuiden onderling, waarbij de armste staten – vooral dan in Afrika – het onderspit delven. In 1967 beleefde de wereld een ongemeen sterke economische groei, en iedereen blikte vol optimisme naar de toekomst. Vandaag is de groei sterk teruggeschroefd en overheerst onzekerheid.”

„*Populorum progressio* is in zekere zin gedateerd”, stelt Ignace Berten. „De milieuproblematiek prijkte in 1967 nog niet op de agenda. Ook de kwestie over rechtsgelijkheid tussen man en vrouw is in de encycliek opvallend afwezig. Men was zich toen nog niet ervan bewust dat vrouwen het zwaarst de gevolgen van de armoede dragen.”

„Maar als je de tekst herleest, zie je hoe betekenisvol de inhoud blijft”, meent de dominicaan. „De ontwikkeling van de volkeren –

wat toch de titel is – blijft een dringende en prioritaire aangelegenheid. De analyse en de perspectieven door Paulus VI uiteengezet blijven brandend actueel. Het imperialisme van het geld is enkel harder geworden. Financiële belangen laten zich meer gelden dan louter industriële. Meer dan in de jaren 1960 hebben sociale conflicten vandaag een wereldwijde dimensie. Fundamentele hervormingen blijven dan ook nodig.”

Mentaliteit

De encycliek stelt duidelijk dat ontwikkeling niet louter een technische kwestie is, maar ook een morele zaak. Ignace Berten: „Wat de encycliek niet aanraakt is de collectieve ethiek en de culturele mentaliteit. De tekst spreekt van een globale visie op de mens en de mensheid. Dat lijkt me een centrale opdracht voor het organisatie- (zoals Broederlijk Delen, n.d.r.). Op theoretische verklaringen na leeft onder christenen vandaag helaas geen gedeel-

de visie op solidariteit. En in de brede samenleving zeker niet.”

De publieke opinie vergat *Populorum progressio* snel na het verschijnen in 1968 van het door velen verguisde *Humane vitae* (over voorbehoedmiddelen). Onterecht, want het pauselijk schrijven over ontwikkeling toont een Kerk die bereid is tot dialoog met de wereld. Joannes-Paulus II herdacht met een eigen encycliek de veertigste verjaardag van het document. De huidige paus haalde het aan in zijn eigen *Deus caritas est*. Benedictus XVI raadt de gelovigen aan de politiek niet te veronachtzamen. Anderzijds heeft de Kerk geen pasklare antwoorden op de talrijke problemen. Die moeten aangeleverd door de politieke wereld.

Dé erfenis van *Populorum progressio* is ongetwijfeld de band tussen geloof en engagement. Een geloof dat zich niet engageert is levenloos, maar dat engagement moet zich durven laven aan spirituele bronnen opdat het niet opdroogt. Stof voor een volgende sociale encycliek?

Het ik gewikt

IN EEN tijdsgewricht waarin de individuele vrijheid en het zelfbeschikkingsrecht van het individu haast absolute waarden zijn geworden, poneert Wouter Beke dat dit eigenlijk een mythe is. Meer nog, in *De mythe van het vrije ik* waarschuwt hij voor de kwalijke gevolgen van die overdreven individuele vrijheid, waarvoor als enige beperking nog geduld wordt 'dat ze de individuele vrijheid van de andere niet mag belemmeren'.

Wouter Beke wijst op de gevaren voor de meest kwetsbare en minst weerbare mensen op sociaal, economisch, maatschappelijk en ethisch vlak. Hij toont ook aan waartoe een dergelijke samenleving zou kunnen leiden. Niet dat het gevaar zich al meteen stelt. Toch is het interessant in te schatten wat de uiteindelijke gevolgen voor bijvoorbeeld gehandicapten en terminaal zieken zouden kunnen zijn.

Tegenwicht

Tegen individualisme stelt Wouter Beke verbondenheid. Er treden als spontaan correctiemechanismen op. De jongere generatie hecht in toenemende mate belang aan het gezin. Mensen gaan op zoek naar een gemeenschappelijke geschiedenis, willen elkaar ontmoeten op een boombal of een wijkbarbecue.

Ook de overheid kan daaraan bijdragen, al moet de politiek bescheiden blijven en niet de indruk wekken alles te kunnen oplossen. Beke pleit daarbij voor een versterking van de lokale gemeenschap, omdat die voor hem de meest nabije is. Het middenveld wil hij ook al nieuw leven inblazen en meer verantwoordelijkheid geven.

In zijn ogen is sprake van waar pluralisme indien gemeenschappen, groepen, instellingen daarin een wezenlijke rol spelen. Pluralisme kan geen louter individuele aangelegenheid zijn. In zijn boekje ruimt Beke ook flink wat plaats in voor zingeving en geloof. „Wij nemen het geloof van mensen ernstig. De levensbeschouwing van een mens is immers niet alleen een inspiratie voor zijn privéleven, ze is ook een kracht voor zijn maatschappelijk handelen.”

De mythe van het vrije ik biedt ongetwijfeld aanzetten voor meer doorgedreven discussie. In die zin komt het boek prima tegemoet aan de opzet van de reeks Christenen in dialoog waarin het verscheen. Alleen is het tijdstip misschien minder gunstig. Beke is CD&V-senator. In de aanloop van de verkiezingen wordt zijn boek bijgevolg vooral vanuit die verkiezingscontext bevestigd. Daardoor kan er allicht ook in de christendemocratie zelf nu moeilijk een debat op gang komen. De aangedragen ideeën lenen er zich nochtans uitstekend toe. (TO)

Wouter Beke, *De mythe van het vrije ik. Pleidooi voor een menselijke vrijheid*, Altiora, Averbode, 2007, 200 blz., 14,95 euro, ISBN 978 90 317 2470 3.